RESPONSABILITATEA RECIPROCĂ A PERSONALITĂŢII ŞI A STATULUI ÎN POLITICA JURIDICĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Gheorghe AVORNIC,
profesor universitar, doctor habilitat în drept
Anastasia CATAN,
doctorandă USM

RÉSUMÉ

Dans cet article l'auteur propose d'analyser la responsabilité mutuelle de l'Etat et de la personnalité. C'est un principe indépendant de l'Etat de droit. Ceci est une méthode spécifique de limiter le pouvoir politique, qui exprime le début moral et légal dans la relation entre l'Etat, en tant que porteur du pouvoir politique. L'essence de l'Etat de droit est de détruire le monopole d'Etat sur le pouvoir en changeant le rapport simultané de la liberté et de la société en faveur de la personnalité dernière et séparée. Un véritable Etat de droit crée des conditions pour que les citoyens se voient comme des participants actifs dans les procès politiques, renforcer les propriétés positives et à réduire les négatif.

Mots-clés: droit, liberté, la personnalité, l'Etat, relations, pouvoir, droits et libertés de la personnalité, la protection des droits et libertés de la personnalité, primauté du droit, les relations entre la personne et l'Etat, Etat du droit, le pouvoir d'Etat, la politique

REZUMAT

Articolul reflectă un studiu dedicat analizei responsabilităţii reciproce a statului şi a personalităţii. Acesta este un principiu independent al statului de drept. Esenţa statului de drept constă în distrugerea monopolului statului asupra puterii, cu schimbarea simultană a raportului libertăţii statului şi a societăţii în favoarea celei din urmă şi a personalităţii separate. Adevăratul stat de drept creează condiţii pentru ca cetăţenii să se perceapă ca participanţi activi la procesul politic, să consolideze caracteristicile pozitive ale statalităţii şi să le reducă pe cele negative. Utilizarea coerciţiei de către stat ar trebui să poarte caracter legal, să nu încalce măsura libertăţii individuale, să corespundă gravităţii infracţiunii.

Cuvinte-cheie: drept, libertate, personalitate, stat de drept, relaţii, putere, drepturi şi libertăţi ale persoanei, protecţia drepturilor şi libertăţilor, întîietatea dreptului, relaţii între persoane şi stat, politică

Introducere. Responsabilitatea reciprocă a statului şi a personalităţii este un principiu independent al statului de drept. Încă Immanuel Kant a formulat această idee: fiecare cetăţean ar trebui să posede aceeaşi posibilitate de constrîngere cu privire la cel ce deţine influenţa la aplicarea precisă şi necondiţionată a legii, ca şi cel care deţine influenţa cu privire la cetăţean. Aceasta este o metodă specifică de limitare a puterii politice, care exprimă începutul moral şi legal în relaţia dintre stat, ca purtător a puterii politice, şi cetăţean, ca participant la punerea ei în aplicare. Stabilind libertatea sub forma legislativă între societate şi individ, statul în sine nu este liber de restricţiile propriilor decizii şi acţiuni. Prin intermediul legii, statul trebuie să-şi ia angajamente de a asigura echitatea şi egalitatea în relaţiile sale cu cetăţeanul, cu organizaţiile publice şi cu alte state.

Metode aplicate şi materiale utilizate. Baza metodologică a investigaţiilor include: metoda istorică, metoda sistematică, metoda comparativă, metoda logică (analiza deductivă, inductivă, generalizarea, specificarea, clasificarea, definirea etc.) şi alte metode ştiinţifice generale. În procesul investigării ştiinţifice au fost analizate lucrări ale doctrinarilor jurişti, politologi, sociologi şi filosofi.

Rezultate şi discuţii. Articolul 4 al Constituţiei Republicii Moldova stipulează: „Dispoziţiile constituţionale privind drepturile şi libertăţile omului se interpretează şi se aplică în concordanţă cu Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, cu pactele şi cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte" [1].

Supunîndu-se legii, autorităţile publice nu pot încălca reglementările ei şi sînt responsabile pentru încălcarea sau nerespectarea acestor obligaţii. Obligativitatea legii pentru autorităţile publice este asigurată printr-un sistem de garanţii ce exclude samavolnicia administrativă. Acesta include:

1) responsabilitatea guvernului faţă de organele reprezentative;

2) răspunderea disciplinară, civilă şi penală a funcţionarilor publici de orice nivel pentru violarea drepturilor şi libertăţilor persoanelor concrete, pentru abuz de putere, depăşire a atribuţiilor de serviciu etc.;

3) impeachment etc.

Formele de control public asupra punerii în aplicare a obligaţiilor structurilor de stat ar putea fi: referendumul, sondajul, raportul deputatului în faţa alegătorilor.

Pe acelaşi temei juridic este construită şi responsabilitatea persoanei faţă de stat. Astfel, raportul dintre stat şi persoană trebuie să se bazeze pe responsabilitate reciprocă.

Există şi alte principii care într-o măsură sau alta derivă din cele menţionate anterior şi creează pentru ele fundalul asigurator, ce se exprimă prin nivelul ridicat de conştientizare şi cultură juridică, prezenţa societăţii civile şi monitorizarea din partea ei a îndeplinirii legilor de către toţi subiecţii de drept etc. În esenţă, toate principiile statului de drept sînt un tip de restricţii care consolidează poziţia puterii legale şi legitime.

Esenţa statului de drept constă în distrugerea monopolului statului asupra puterii, cu schimbarea simultană a raportului libertăţii statului şi a societăţii în favoarea celei din urmă şi a personalităţii separate. Adevăratul stat de drept creează condiţii pentru ca cetăţenii să se perceapă ca participanţi activi la procesul politic, să consolideze caracteristicile pozitive ale statalităţii şi să le reducă pe cele negative.

La începutul celui de al treilea mileniu, problema drepturilor şi obligaţiilor reciproce ale personalităţii şi ale statului recapătă o semnificaţie deosebită. Este evident că unui anumit tip de personalitate îi corespund (de dorit) şi anumite tipuri de organizare politică, regim, formă de guvernare. **În opinia noastră**, situaţiile în care toţi membrii societăţii, toţi cetăţenii salută regimul politic existent în realitate sînt imposibile.

În relaţiile personalităţii cu puterea politică cele mai importante sînt:

1. Atitudinea personalităţii faţă de forma de guvernare. Monarhiile (absolută, constituţională) sau republicile sînt forme polare de organizare a puterii, însă fiecare dintre ele este adecvată, mai mult sau mai puţin, tipului sociopsihologic al personalităţii concrete.

2. Atitudinea personalităţii faţă de obţinerea puterii de către conducător. Este vorba de alegerea, numirea, transmiterea prin moştenire etc. a drepturilor de gestionare a statului persoanei oficiale supreme. Unor cetăţeni le este real mai uşor să se supună unui conducător deja desemnat sau unuia ce a obţinut puterea prin moştenire. Altora, dimpotrivă, le este necesar un proces de legitimare, o procedură legală de transmitere a puterii prin alegeri, la care există posibilitatea de a participa personal.

3. Atitudinea personalităţii faţă de metodele concrete de realizare a puterii. Metodele represive în conducere sau tendinţele liberale în procesul realizării funcţiilor de guvernare sînt, de asemenea, foarte diferit percepute de oameni. Există părtaşi deschişi ai disciplinei dure, ordinii civice asemănătoare unei organizaţii militare, ai pedepselor crude, uneori în mod disproporţionat cu fapta. Altora mai acceptabile le sînt incertitudinea, permisivitatea, aşa-numita autoreglementare, în cazul unor situaţii ilegale. Cu toate acestea, orientarea spre statul de drept necesită nu cruzime, ci pedeapsă inevitabilă pentru comiterea unei culpe. În acelaşi timp, este inacceptabilă urmărirea persoanelor a căror vinovăţie nu a fost stabilită de instanţele judecătoreşti.

Respectarea deplină a revendicărilor personalităţii şi a sistemului organizării puterii de stat poate avea loc doar în mod ideal. De aceea, trebuie găsite modalităţi, forme şi mijloace de stabilire a relaţiilor armonioase între personalitate şi stat. Şi aici, cea mai eficientă bază este stabilirea responsabilităţii reciproce, luînd în calcul cerinţele perioadei moderne de dezvoltare a statului moldovenesc. Mai mult decît atît, responsabilitatea reciprocă interpersonală, precum şi a personalităţii şi a statului, ca o categorie juridică, trebuie să fie unică pentru toţi. Anume astfel de abordări ale problemei responsabilităţii personalităţii şi a statului sînt actuale la desfăşurarea politicii juridice.

Politica juridică în domeniul protecţiei drepturilor şi libertăţilor personalităţii permite înlăturarea contradicţiei accentuate dintre posibilele forme ale comportamentului conducătorilor şi dificultăţile vieţii legale a societăţii. Această politică stabileşte parametri şi pune accentele în sistemul relaţiilor personalitate – putere, cetăţean – stat, conducători – conduşi, însă trebuie subliniat faptul că aceasta ar trebui să aibă loc în baza responsabilităţii reciproce. Este posibilă şi o altă situaţie, atunci cînd se lărgesc drepturile şi libertăţile personalităţii: se declară nu numai rolul secundar al drepturilor statului, ci chiar inutilitatea lor.

Nu putem fi de acord cu această abordare, deoarece statul trebuie să posede un ansamblu definit şi stabil de drepturi. Mai mult decît atît, lipsa de drepturi ale statului poate însemna eficienţă scăzută de protecţie a drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor. Altceva este modul în care statul va utiliza acest ansamblu de drepturi existente şi dacă această utilizare nu va fi efectuată în detrimentul cetăţenilor. Drepturile ar trebui să fie distribuite în mod uniform între stat, prin diversele sale organe, şi personalitate, asociaţii de cetăţeni în bază strict legală şi umanistă. Sînt necesare mecanisme de protecţie atît a personalităţii, cît şi a statului, existenţa unui control strict asupra menţinerii echilibrului acestor drepturi, ce scoate în evidenţă în mod inevitabil problema responsabilităţilor juridice şi politice ale diferiţilor actori ai activităţii juridice.

În literatura teoretico-juridică, chestiunea responsabilităţii juridice este bine dezvoltată. Există diferite forme sau tipuri ale ei. Cu toate acestea, viaţa şi teoria nu stau pe loc. În unele cercetări apar opinii precum că definiţiile existente ale răspunderii juridice nu reflectă laturile sale, inclusiv responsabilita-

tea statului faţă de om (şi cetăţean, şi societate), aspectele ei pozitive (pe termen lung) şi juridico-internaţionale.

„Omul – scria Kant – este singura fiinţă capabilă să acţioneze ca o forţă morală pe deplin responsabilă pentru propriile acţiuni". Termenul „răspundere", astfel cum este utilizat în drept, este derivat din verbul latin *respondere*. Acest verb înseamnă „a răspunde", dar în acelaşi timp şi „a plăti o îndatorire, o sarcină" [2, p. 119].

Profesorul englez H.L.A. Hait, cunoscut datorită analizei sale conceptuale a dreptului, arată că noţiunii „răspundere" i se pot atribui următoarele semnificaţii distincte:

„a) răspunderea care decurge dintr-o anumită funcţie;

b) răspunderea cauzată;

c) răspundere;

d) capacitatea de a răspunde".

În primul caz, persoana răspunde pentru îndeplinirea îndatoririlor sale ce decurg din rolul şi funcţia pe care o deţine în cadrul unei anumite organizaţii. De exemplu, părinţii sînt responsabili de creşterea copiilor lor. În acest sens se spune că o persoană este responsabilă sau că se comportă în mod responsabil, adică luîndu-şi îndatoririle în serios şi fiind dispusă să depună toate eforturile pentru a le îndeplini.

În al doilea caz, se poate porni de la exemplu: „înghеţul a fost răspunzător de accidentul rutier produs", în sensul că accidentul s-a produs din cauza alunecuşului. Se sugerează deci că în cazul răspunderii cauzate, aceasta poate fi atribuită nu numai fiinţelor umane, ci şi fenomenelor naturale.

În al treilea caz, răspunderea este înţeleasă în felul următor: atunci cînd o persoană încalcă norma juridică ce o obligă la o anumită acţiune sau persoana este obligată de lege să suporte o pedeapsă sau să repare paguba pricinuită. Aşadar, este vorba de faptul că o anumită persoană poate fi trasă la răspundere juridică, poate fi obligată să suporte pedeapsa sau să repare paguba pricinuită.

În sfîrşit, după profesorul Hart, cuvîntul „răspundere" poate însemna şi faptul că persoana are capacitatea de a înţelege ce i se cere să facă sau să nu facă, de a cîntări ceea ce face, de a decide ceea ce va face sau nu [2, p. 119].

Răspunderea juridică a fost definită ca un complex de drepturi şi obligaţii conexe care, în conformitate cu legea, se nasc ca urmare a săvîrşirii unei fapte ilicite şi care constituie cadrul de realizare a constrîngerii de stat, prin aplicarea sancţiunilor juridice, definiţie care poate fi, credem, considerată admisibilă şi nu numai ca obligaţie de a suporta sancţiunea sau şi de a raporta prejudiciul, care este un element necesar, dar nu suficient al răspunderii [2, p. 119].

În opinia noastră, răspunderea juridică ar trebui să fie înţeleasă ca un raport juridic determinat între stat şi alte entităţi juridice (cetăţean, persoană oficială, organizaţie etc.), ce apare în baza obligaţiilor lor reciproce să suporte efectele negative ale încălcării normelor legale.

Într-adevăr, nu este încă pe deplin dezvoltată problema responsabilităţii statului pentru acţiunile funcţionarilor săi, tipul responsabilităţii juridice a statului pentru eventualele consecinţe negative în viitor. Aceasta ne permite **să propunem următoarele**: pe perioada posibilelor reforme în stat, de creat, vorbind relativ, zone de protecţie pentru om şi cetăţean. Cu alte cuvinte, de determinat gradul de responsabilitate a statului pentru eventualele aspecte negative ale reformării. În legislaţie, în asemenea cazuri, urmează stabilirea coeficienţilor de indexare a stării patrimoniale a cetăţenilor; a compensaţiilor pentru pierderea locului de muncă; a măsurilor concrete de protecţie a copiilor, studenţilor, pensionarilor, persoanelor în vîrstă, la nivelul legislaţiei existente, ce urmăreşte reglementarea unor astfel de situaţii.

În cercetările ştiinţifice se punctează necesitatea înţelegerii corecte a conţinutului responsabilităţii reciproce a personalităţii şi a statului. Un aspect important este faptul că responsabilitatea statului trebuie să includă şi responsabilitatea funcţionarilor. Mai mult decît atît, trebuie să distingem condiţiile de apariţie a acestei răspunderi: în cazul culpei şi în absenţa acesteia.

În primul rînd, este vorba despre relaţiile juridico-administrative, juridico-civile, juridico-penale, în funcţie de gravitatea consecinţelor şi componenţa formală a acţiunilor.

Este recomandabilă completarea legislaţiei existente cu norme ce prevăd expres o aşa responsabilitate pentru funcţionari, paralel cu cea existentă. Deoarece, după cum arată practica, în condiţiile schimbărilor sociale, responsabilitatea funcţionarilor practic nu se observă.

În al doilea rînd, nu există motive să se creadă că un politician sau un grup de conducători, oferind un proiect social important sau altul, nu ar fi putut prevedea consecinţele negative ale lui, sau nu au avut intenţie directă sau indirectă de a comite acte care au dus la consecinţe negative pentru un număr considerabil de persoane. În acest caz, există obiecţii, precum şi trimiteri la experienţa istoriei umane. Revoluţiile şi reformele se desfăşurau cel mai des nu în baza deciziei politice pragmatic calculate şi verificate ştiinţific. Responsabilitatea pentru iniţiatori era diferită. Uneori îi pedepseau pe foştii conducători: îi executau pe regi, privau de libertate tiranii, iar uneori pur şi simplu conducătorii aveau o voinţă slabă. Sînt cunoscute cazuri cînd răspun-

derea survenea pentru revoluţionari şi reformatori. În orice variantă a evenimentelor, responsabilitatea poartă, într-un sens cunoscut, caracter spontan, ce este dominat de voinţa politică, pasiune, motivaţia de a menţine puterea.

În legătură cu cele menţionate anterior, rezultă delimitarea responsabilităţii politice, morale, juridice în diferitele sale forme.

Răspunderea *juridică*, după cum se cunoaşte, poate fi penală, civilă, administrativă, disciplinară. Uneori se disjungă şi răspunderea materială ca formă distinctă a răspunderii juridice.

Despre răspunderea *penală* se poate vorbi în cazul crimelor împotriva ordinii constituţionale şi securităţii statului, împotriva intereselor serviciului public etc.

Răspunderea *civilă* este utilizată mai rar în contextul interacţiunii personalităţii şi puterii, dar poate fi în cazul în care apar anumite tipuri de relaţii contractuale.

Răspunderea *administrativă* prevede pedepse, cum ar fi: avertismentul, privarea temporară a dreptului special, arestul administrativ etc., de asemenea nu are utilizare semnificativă în practica juridică.

Răspunderea *disciplinară* este asociată cu activitatea de muncă. Însă, aplicarea acesteia în privinţa oficialilor de rang înalt, liderilor partidelor politice (în cazul relaţiilor de muncă), practic nu se întîlneşte.

Istoria politică a Moldovei cunoaşte totuşi utilizarea răspunderii penale pentru înalţii funcţionari.

În cadrul politicii juridice în domeniul protecţiei drepturilor şi libertăţilor personalităţii este necesară aprobarea principiilor sale comune, abordărilor la crearea, punerea în aplicare a normelor constituţionale legale. Anume politică juridică în domeniul protecţiei drepturilor şi libertăţilor personalităţii reuneşte într-un sistem norme-le de drept constituţional, drept penal, drept civil, drept administrativ, precum şi normele din alte ramuri de drept. În lumina problematicii studiate, este important ca aceste norme să reflecte unitatea responsabilităţii reciproce a statului şi a personalităţii. Cu ajutorul arsenalului de mijloace ale politicii juridice în domeniul protecţiei drepturilor şi libertăţilor personalităţii se formează un spaţiu comun, în care se creează, se asigură şi se realizează dreptul.

Paralel cu răspunderea juridică, există şi răspundere morală. Aceasta este responsabilitatea funcţionarilor publici, cetăţenilor pentru acte care încalcă normele de moralitate şi nu implică răspundere juridică.

Un loc aparte în realizarea politicii juridice în domeniul protecţiei drepturilor şi libertăţilor personalităţii îi revine responsabilităţii politice. Ea are mai multe aspecte, dar trebuie să se bazeze pe responsabilitatea juridică. Responsabilitatea politică este o măsură de posibilă constrîngere, aplicată demnitarilor de stat – persoane în ale căror mîini este concentrată o parte considerabilă a puterii. Anume demnitarii de stat, politicienii sînt capabili, ca nimeni altul în Moldova, să influenţeze conţinutul şi natura politicii sociale, economice desfăşurate, precum şi ale politicii juridice în domeniul protecţiei drepturilor şi libertăţilor personalităţii.

Noi considerăm că în acest tip de responsabilitate este necesară aplicarea principiului echilibrului. Este vorba despre excluderea ca măsură de persecuţie a represaliilor înalţilor funcţionari după pensionarea lor, dar, în acelaşi timp, punerea în aplicare a legislaţiei existente, în cazul în care comit acte ilegale.

Concluzii. Cu privire la realitatea moldovenească, deseori se observă o imagine diferită: sau are loc persecuţia deschisă din partea noilor oficiali de rang înalt veniţi la putere, un fel de negare a politicii anterioare şi respingerea altor acţiuni ale liderului pensionat, sau demisionarea, care elimină toate întrebările legate de acţiunile ilegale.

Responsabilitatea politică şi deficienţele în politica juridică în domeniul protecţiei drepturilor şi libertăţilor personalităţii sînt de asemenea interdependente. Uneori efectele negative ale activităţii autorităţii pot fi explicate prin lipsa de profesionalism, lipsa de cunoştinţe elementare în domeniul managementului, dreptului, construcţiei statale. În ultimii ani se conturează abordările de eliminare a fenomenelor negative: există un sistem de formare şi certificare a funcţionarilor, activează instituţii de învăţămînt superior care pregătesc specialişti pentru serviciul public. În toate timpurile, o problema acută a fost corespunderea personală postului ocupat. Dar de multe ori această problemă era soluţionată numai după ce a fost comisă acţiunea, ale cărei consecinţe afectează majoritatea cetăţenilor.

Referinţe bibliografice

1. Constituţia Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al RM, nr. 1 din 12.08.1994.
2. Baltag D., Gutu A. Teoria generala a dreptului. Chişinău, 2002.
3. Саидов А.Х. Международное право прав человека. М., 2002.
4. Права человека. Под ред. А.Д. Гусева, Я.С. Яскевича. Минск, 2002.